

А. Асқаров
Ўзбекистон Республикаси
Бош прокуратурасининг Олий ўқув курслари
тингловчиси

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ХАЛҚАРО- ХУҚУҚИЙ СОҲАДАГИ ФАОЛИЯТИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ХУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМИ ВА ПРОКУРАТУРА ФАОЛИЯТИ

Мустақиллик шарофати ила, Ўзбекистон Республикаси халқаро ҳуқуқнинг универсал субъектига айланди. Бу эса, ўз навбатида, давлатимизга халқаро муносабатларда ўзининг қонуний ҳуқуқларини эркин амалга ошириш, бошқа давлатлар билан тенг ҳуқуқлик, ўз ҳудуди устидан ва ушбу ҳудудда мавжуд бўлган шахслар устидан (халқаро ҳуқуқда тан олинган иммунитетлар бундан мустасно) каби ҳуқуқларга эга бўлиши билан бирга, халқаро ҳамжамият олдида инсон ҳуқуқларини ҳурмат қилиш, халқаро муносабатларда халқаро ҳуқуқнинг принципларига риоя қилиш, халқаро ҳамжамиятига нисбатан хавф туғдирмайдиган шароитларни яратиш сингари мажбуриятларни юклайди¹.

Ўзбекистон Республикаси мустақил суверен давлат экан², унинг ҳудудида давлат ҳокимияти устувор бўлиб, Республикамиз ўз ташқи сиёсатини ўзи белгилайди.³

Давлатимиз ташқи сиёсатни юритишда қуйидаги асосий устуворликлардан келиб чиқади:

– ўз миллий давлат манфаатлари устуворлигида ўзаро манфаатларни ҳар томонлама ҳисобга олиш;

– инсон ва давлат ўртасидаги ўзаро муносабатларда умуминсоний қадриятларга устуворлик бериб, Ўзбекистон халқаро майдонда тинчлик ва хавфсизликни мустаҳкамлаш, можароларни тинч йўллари билан ҳал қилишни ёқлайди;

– Ўзбекистон ташқи сиёсати тенг ҳуқуқлик ва ўзаро манфаатдорлик тамойилларига, ички ишларига аралашмаслик, мустақил ва суверенитетни чеклаш мумкин бўлган имкониятларни бартараф қиладиган тамойилларга давлатлараро муносабатларни мафкурадан ҳоли қилиш тамойили асосида қурилади;

– Ўзбекистон давлати ички ҳуқуқ олдида халқаро ҳуқуқ меъёrlарнинг устуворлигини тан олади, халқаро-ҳуқуқий стандартларга риоя қилади;

– Ўзбекистон ўзаро ишонч тамойили бўйича икки томонлама ташқи алоқаларни ўрнатиш ва ривожлантириш, халқаро ташкилотлар доирасида ҳамкорликни ривожлантиришни ёқлайди.⁴

Ўзбекистон Республикасининг ўз давлат мустақиллигини қўлга киритиши халқаро муносабатларга иштирок этиш, жаҳон ҳамжамиятига интеграция қилиш имкониятини берди. Бугунги кунда халқнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқи рўёбга чиқиб, Ўзбекистон Республикаси дунё ҳамжамиятига ўз об'яру-мавқеини мустаҳкамлаш сари интилиб бормоқда. Истиқлол йилларининг тарихан қисқа,

аммо ғоятда сермазмун йиллари давомида юртимизда улкан ғалабалар қўлга киритилди Ҳозир Ўзбекистон дунёдаги 125 зиёда давлат расмий дипломатик муносабатлар ўрнатган, 170 давлат Ўзбекистонни тан олган, Тошкентда 35 мамлакатнинг расмий дипломати элчихоналари фаолият кўрсатиб турибди. Шунингдек, Ўзбекистон тўла ҳуқуқли асосда энг обрўли ва нуфузли халқаро ташкилотлар таркибига кирган бўлиб, барча қитъалардаги ўнлаб мамлакатлар билан дўстона алоқаларни ривожлантириб бормоқда. Энг йирик банк ва молия органлари, нодавлат ва ноҳукумат ташкилотлар билан яқиндан ҳамкорлик қилмоқда. Республикада 88 та чет эл давлат ваколатхоналари рўйхатдан ўтган 24 та ҳукуматлараро ташкилотлар ишлаб турибди. Ўтган йиллар мобайнида республикамиз кўплаб жуда муҳим халқаро ҳужжатларга қўшилди. Дарҳақиқат, Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов таъкидлаганидек: “Биз мустақиллик тараққиёт йўлида ўн тўрт йилдан буён кенг кўламли ислохотларни изчиллик билан олиб бормоқдамиз. Бу борада биз танланган модел, жамият ҳаётини эркинлаштириш жараёнлари амалда ўзини оқлаганлиги кўп - кўп мисолларда кўришимиз қийин эмас. Бу – ҳаётимиз деярли барча жабҳаларда ўз тасдиғини ва исботини топган, кўпчилик томонидан тан олинган ҳақиқатдир”¹.

Ўзбекистон Республикасининг халқаро-ҳуқуқий соҳадаги фаолиятини амалга оширишнинг ташкилий-ҳуқуқий механизми Конституция ва қонулар асосида тегишли давлат бошқарув органларининг ўз ваколатларини қўллашлари билан боғлиқдир.

Мазкур масала мамлакатларнинг конституцияларига асосан давлат қурилиши, сиёсий тузум, давлат ҳокимиятини бошқариш ва ташкил этиш шакллариининг хусусиятларидан келиб чиқилган ҳолда турлича тартибга солинади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида Ўзбекистон Республикасининг Президенти, Олий Мажлис ва унинг палаталари, Олий Мажлис Қонунчилик палатаси Спикери, Олий Мажлис Сенати Раиси ва Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ташқи сиёсат соҳасидаги асосий вазифалари, ҳуқуқлари ҳамда ваколатлари бевосита тартибга солинади.

Жумладан, Конституциянинг 78-моддасида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси халқаро ҳуқуқий муносабатларни белгилашга оид ва Сенатининг биргаликдаги ваколатларига қуйидагилар киритилган: Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатининг асосий йўналишларини белгилаш(4-банд); Ўзбекистон Республикаси таркибига янги давлат тузилмаларини қабул қилиш ва уларнинг Ўзбекистон Республикаси таркибидан чиқиши тўғрисидаги қарорларни тасдиқлаш (6-банд); Ўзбекистон Республикасининг чегараларини ўзгартириш (10-банд); халқаро шартномаларни ратификация ва денонсация қилиш (21-банд).

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси давлатнинг ташқи сиёсати масалалари юзасидан қарорлар қабул қилишга оид мутлақ ваколатга эга (79-модданин 4-банди).

Конституцияда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенатига ташқи сиёсат соҳасида янада

¹ Саидов А.Х. Халқаро ҳуқуқ. Дарслик. –Тошкент.:Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси,2001.62 бет.

² Ўзбекистон Республикаси Конституцияси биринчи моддаси.

³ Международное публичное право.- Москва.:Проспект,1999.С101.

⁴ Саидов А.Х.Халқаро ҳуқуқ.-Тошкент.:Адабиёт жамғармаси,1997.24 бет.

¹ Каримов И.А. Янги ҳаётни эскича қараш ва ёндашувлар билан қуриб бўлмайди./Халқ сўзи.17 феврал 2005 йил

кенгроқ мутлақ ваколатлар берилган. Сенат давлатнинг ташқи сиёсати масалалари бўйича қарорлар қабул қилиш ваколатига эга бўлиш билан бир қаторда (80-модданинг 14-банди) Ўзбекистон Республикаси Президентининг тақдимида биноан Ўзбекистон Республикасининг чет давлатлардаги дипломатик ва бошқа вакиллари тайинлайди ҳамда лавозимидан озод этади (8-банд). Аввалроқ фаолият кўрсатган бир палатали парламентда бундай ваколат йўқ эди. Бу давлат ва жамият қурилишини либераллаштириш жараёнининг натижасидир.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси Спикери (85-модданинг 5- ва 6-бандлари) ҳамда Сенати Раиси (86-модданинг 5 ва 6-бандлари) палаталарнинг халқаро парламент ташкилотлари билан иш олиб борадиган гуруҳининг фаолияти ва уларнинг парламентлараро алоқаларни амалга ошириш бўйича олиб борадиган ишларига раҳбарлик қиладилар, хорижий давлатлар, халқаро ташкилотлар билан ўзаро муносабатларда палаталар номидан иш кўрадилар.

Ўзбекистон Республикаси Президенти: Ўзбекистон Республикасининг суверенитети, хавфсизлиги ва ҳудудий яхлитлигини муҳофаза этиш, миллий-давлат тузилиши масалаларига доир қарорларни амалга ошириш юзасидан зарур чора-тадбирлар кўради (Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 93-моддасининг 2-банди); халқаро муносабатларда Ўзбекистон Республикаси номидан иш кўради (3-банд); музокаралар олиб боради ҳамда Ўзбекистон Республикасининг шартнома ва битимларини имзолайди, республика томонидан тuzилган шартномаларга, битимларга ва унинг қабул қилинган мажбуриятларига риоя этилишини таъминлайди (4-банд); ўз ҳузурида аккредитациядан ўтган дипломатик ҳамда бошқа вакилларнинг ишонч ва чақирув ёрлиқларини қабул қилади (5-банд); Ўзбекистон Республикасининг чет давлатлардаги дипломатик ва бошқа вакиллари тайинлаш учун номзодларни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенатига тақдим этади (6-банд); Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ҳар йили мамлакат ижтимоий-иқтисодий ҳаётининг, ички ва ташқи сиёсатининг энг муҳим масалалари юзасидан маърузалар тақдим этади (7-банд); Ўзбекистон Республикасига ҳужум қилинганда ёки таъовуздан бир-бирини мудофаа қилиш юзасидан тuzилган шартнома мажбуриятларини бажариш зарурияти туғилганда уруш ҳолати эълон қилади ва қабул қилган қарорини уч кун ичида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг тасдиғига киритади (18-банд); Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг Олий Бош қўмондонини ҳисобланади (20-банд); Ўзбекистон Республикасининг фуқаролигига ва сиёсий бошпана беришга оид масалаларни ҳал этади (22-банд).

Ўзбекистон Республикаси Бош вазири Ўзбекистон Республикаси Президентининг топшириғига биноан халқаро муносабатларда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси номидан иш кўради (98-модданинг 5-қисми).

Ўзбекистон Республикасининг халқаро ҳуқуқий соҳадаги фаолиятини амалга оширишда Ўзбекистон Республикаси ташқи ишлар вазирлиги муҳим ўрин тутади.

Ўзбекистон Республикаси ташқи ишлар вазирлиги ўз фаолиятини 1994 йил 16 мартдаги 140-сонли қарор билан тасдиқланган Низом асосида амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тизимига кирувчи ва Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида, шунингдек халқаро-ҳуқуқий меъёрларда белгиланган принциплардан келиб чиққан ҳолда Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсатини рўёбга чиқаришни амалга оширувчи давлат бошқарув органидир.

Вазирлик ўз фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Президентининг бевосита раҳбарлигида амалга оширади.

Вазирлик ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишларига ҳамда юқорида айтиб ўтилган Низомга амал қилади. Вазирлик ўз фаолиятини халқаро ҳуқуқ меъёрларидан келиб чиққан ҳолда Ўзбекистон Республикаси хорижий давлатлар ва халқаро ташкилотлар билан тузган шартномалар ва битимларга мувофиқ куради.

Ўзбекистон Республикаси давлат суверенитети принципларини ҳаётга татбиқ этиш, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ташқи сиёсий йўлини амалда рўёбга чиқариш, хорижий мамлакатлар билан муносабатларда, шунингдек халқаро ва минтақавий ташкилотларда Ўзбекистоннинг давлат манфаатларини ва унинг фуқаролари ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ташқи ишлар вазирлиги органларининг асосий вазифалари ҳисобланади.

Ташқи ишлар вазирлиги ўзига юклатилган вазифалар бўйича қуйидаги йўналишларда ишларни амалга оширади:

Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсати стратегияси, унинг ташқи сиёсий манфаатларини ҳимоя қилиш ва илгари суриш, шунингдек давлатнинг халқаро фаолияти умумий муаммоларга доир масалалар бўйича таклифлар ишлаб чиқади;

Ўзбекистон Республикаси Президентини халқаро сиёсат масалалари бўйича зарур ахборот билан таъминлайди;

ўз ваколатлари доирасида вазирликлар, идоралар, муассасаларнинг халқаро алоқаларини ривожлантириш бўйича ишнинг мувофиқлаштиради;

иқтисодиёт, маданият, фан-техникани айирбошлаш ва савдо соҳасида Ўзбекистон Республикасининг вазирликлари ва идоралари жамоат бирлашмалари ва фуқароларнинг халқаро алоқалари ривожланишига қўмаклашади ва қонунда белгиланган бошқа йўналишлар доирасида Ўзбекистонни ривожланишида халқаро муносабатларни такомиллаштириб беради;

Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги (ЎЗА), Давлат матбуот қўмитаси билан биргаликда Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий ҳаёти тўғрисидаги ахборотнинг Интернет тармоғида тарқатилишини мувофиқлаштиради;

Халқаро-ҳуқуқий соҳада қонунлар ижроси устидан прокурор назоратини амалга оширишда ташқи ишлар вазирлигини юқоридаги фаолият йўналишларидаги тадбирларнинг қонуний ва самарали ўтказилишига алоҳида эътибор бериш лозим.

Ўзбекистон Республикаси жаҳон ҳамжамиятининг тўла ҳуқуқли субъекти бўлиб, БМТ, Европа ҳавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти, МДҲ каби халқаро

ташкilotларнинг аъзоси. Бугунги кунда халқаро ҳамкорлик соҳасида мамлакатимиз 180 дан ортиқ икки томонлама ва кўп томонлама конвенция ва шартномаларни имзолаган. Жумладан, Бош прокуратура – МДХ давлатлари ўртасидаги Фуқаролик, оилавий ва жиноят ишлари бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги Конвенция (Минск 1993 йил 22 январь), 2000 йил 15 декабрдаги БМТнинг “Трансмиллий уюшган жиноятчилик қарши” Нью Йорк конвенцияси ва бошқа халқаро ҳужжатларда шартномалар ижросига масъул марказий орган сифатида белгиланган.

Шуни таъкидлаш муҳимки, бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси прокуратура органлари томонидан халқаро шарномалар ижроси юзасидан муайян ишлар амалга оширилмоқда. Албатта халқаро шартномалар ижросининг асосий мақсади инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш ҳисобланади. Бундан ташқари, Бош прокуратура Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари ҳимояси масаласида жаҳон ҳамжамиятида ҳолисона фикрни шакллантиришда фаол иштирок этиб келмоқда. 2009 йилда, Ташқи ишлар вазирлигига БМТ ва бошқа халқаро ташкilotларга тақдим этиш мақсадида 313 та ахборот тайёрлаб берилиб, шунингдек, мутасадди идораларга 52 та кўп томонлама ва икки томонлама халқаро ҳужжатлар, шу жумладан, БМТнинг 7 та ҳужжатлар лойиҳалари, ШХТ, МДХ ва Коллектив Хавфсизлик Шартномаси Ташкilotи каби ҳудудий ташкilotларнинг 27 та ҳужжат лойиҳалари, ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш, хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши курашда ҳамкорликни амалга ошириш ва бошқа соҳаларга оид 18 та икки томонлама (Аргентина, Венгрия, Италия, Франция, Португалия, Корея, Туркменистон, Швеция ва бошқалар) шартномалар лойиҳалари бўйича тегишли фикрлар тақдим этилган.

Хулоса ўрнида таъкидлаш жоизки, давлатларнинг халқаро-ҳуқуқий соҳадаги фаолияти кўпинча ташқи сиёсат билан боғлиқ бўлади. Ташқи сиёсат борасидаги фаолиятни тартибга солувчи ҳуқуқий нормаларнинг бутун тизимини шакллантириш ташқи сиёсат соҳасининг конституциявий-ҳуқуқий институтидан бошланади. Халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган нормалари ва принципларининг миллий ҳуқуққа нисбатан мақоми, шунингдек давлатнинг икки томонлама ва кўп томонлама дипломатия соҳасидаги фаолияти тегишли конституциявий қоидаларга боғлиқдир.

Ш. Матиев

**Ўзбекистон Республикаси
Бош прокуратурасининг
Олий ўқув курслари тингловчиси**

“ИСТИҚЛОЛ ТАРИХИ – ХАЛҚ ДАРДИ БИЛАН ЯШАШ ТАРИХИДИР”

Муҳтарам юртбошимизнинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” номли асарида ўша йилларда ҳукмронлик қилган мураккаб сиёсий ўйинлар ва найрангбозликлар натижасида мамлакат иқтисодиёти таназзулга тушиб, ушбу заминда яшаб турган халқ ҳаётини оғирлаштирганлиги баён қилиниб, режали иқтисодиётдан воз кечиш, ерларни ўз эгаларига бериш, аҳолининг кенг қатламларида тадбиркорлик туйғусини шакллантириш ва бошқа йўллар билан мамлакат халқининг муносиб ҳаёт даражасига эга бўлишлари учун зарур шартлар белгилаб берилган эди.

Ўша даврдаги нутқ ва маърузаларни ўқиб чиққан инсон эса мустақилликка интилиш 1991 йилдан анча илгари бошланганини англаб олади.

Асарда мустақилликнинг халқ тақдири билан бевосита боғлиқлиги, бир мамлакатда яшаб турган турли миллат вакиллари жипслаштириш ва ҳамжиҳатликдаги ҳаёт тарзини таъминламасдан туриб, мустақилликни сақлаб қолиш мумкин эмаслиги эътироф этилган.

1991 йил 27 март сонидан аграр ҳодимлар қурултойида

Президент И.А. Каримов 1991 йил бошида мамлакатдаги сиёсий-иқтисодий ва маънавий аҳволга ҳолисона баҳо бериб: “Сизларни ишонтириб айтаманки, улғў ўзбек халқининг қаддини албатта ростлаб оламиз, руҳини кўтарамиз, ғурурини тиклаб, олдимизга қўйилган мақсадга эришамиз, албатта¹”, – дея мурожаат қилган.

Шўролар таркибидаги республика минбаридан туриб бундай нутқ сўзлаш учун албатта жўшқин юрак ва шижоат керак эди!

1989-90 йилларда Собиқ Иттифокда давом этаётган таназзул кучайиб, “Қизил империя”ни сақлаб қолиш илинжида бўлган сиёсий кучлар томонидан амалга оширилаётган сиёсий тарафкашлик ва гуруҳбозликлар янада ривожлантирилиб, турли иттифокдош республикаларда ўз халқи фаровонлигини таъминлаш борасида амалга оширилаётган ҳар қандай ҳаракатлар Марказ томонидан қораланиб, махсус хизматлар томонидан тегишли ҳудудларда “консерваланган” миллат ва элатлараро зиддиятлар уйғотила бошланган.

Марказнинг бундай иш услубини аниқ сезган юртбошимиз ўз чиқишларида “турли-туман ижтимоий гуруҳларнинг ўзбошимчалиги, қарама-қарши адоват уруғлари жамият барқарорлигини ларзага солаётганлигини²”, саноат ва бошқа соҳалардаги ишлаб чиқариш муттасил пасайиб, пулнинг қадри тушганлиги ва нарх-навонинг ошаётганлиги, халқнинг озик-овқат ва моддий таъминоти ёмонлашиб, унинг тинчлиги бузилаётганлигини рўй-рост кўрсатган эди.

¹ И.А. Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2011. - 307-308-бетлар.

² И.А. Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2011. - 306-б.